

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ตำนานพระธาตุจอมทองล้านนา

AN ANALYTICAL STUDY OF PHRA THAT CHOM THONG LANNA LEGEND

พระมหาสมศักดิ์ สัจจิตโต/ตาบุญใจ Phra Maha Somsak Sujitto/Ta Boonjai

พระครูโกวิทธรรมวาที. ผศ.ดร Assist. Prof. Dr.PrakruKowit Arttawatee

พัลลภ หารุกำจา Panlob Harukhamja

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Lamphun Buddhist College

Sna59075@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1.ประวัติและพัฒนาการของวรรณกรรมตำนานพระธาตุในล้านนา พบว่า เป็นตำนานที่บันทึกเรื่องราวความเป็นมาของพระบรมสารีริกธาตุคู่บ้านคู่เมือง โดยชาวบ้านส่วนมากมักจะได้อ่านหนังสืออันเกี่ยวกับตำนานพระบรมธาตุจอมทองมาแล้วทั้งสิ้น ได้ยินได้ฟังเรื่องราวในตำนานมาจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายบรรพบุรุษหรือมาจากการฟังเทศน์ฟังธรรมที่วัดพระธาตุศรีจอมทอง จนทำให้ประวัติหรือเรื่องราวความรู้อันเกี่ยวกับตำนานพระธาตุนี้เป็นเรื่องที่ถูกลำเลียงทอดปลุกฝังจนเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวจอมทอง ตำนานพระธาตุจอมทองล้านนา พบว่า ตำนานพระทักษิณโมลีธาตุเจ้า ประกอบด้วย ปริจเฉท ที่ 1 -9 กล่าวคือ ดอยจอมทอง มีหลักฐานเป็นภูเขาหินสูงจากระดับพื้นที่ราบอันยอดเยี่ยมในสมัยพุทธกาล มีเมืองๆ หนึ่งชื่อว่า “เมืองอังครักษ์” เจ้าผู้ครองเมืองนั้นชื่อว่า พระยาอังครักษ์ พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพระญาณแล้วจึงเสด็จมาสู่เมืองอังครักษ์ ทรงแสดงธรรมและทรงพยากรณ์ ไว้ว่า “เมื่อเรตถาคตนิพพานแล้วธาตุพระเศียรเบื้องขวาของเราจักมาประดิษฐานอยู่ ณ ดอยจอมทอง แห่งนี้” แล้วเสด็จกลับวิเคราะห์ตำนานพระธาตุจอมทองล้านนา พบว่า 1 ด้านประวัติศาสตร์ ระบุถึงการสร้างพระธาตุจอมทอง หรือพระธาตุเจ้าศรีจอมทอง 2 ด้านการกลัปนา หรือการถวายเป็นพระบรมธาตุ การอุทิศสิ่งของ ที่ดิน และแรงงานคนทั้งการสร้างสถูป 3 ด้านภาษา ตำนานพระธาตุจอมทองได้ถูกจารึกเป็นภาษาบาลี ภาษาล้านนา ภาษาไทย 4 ด้านวิถีชีวิต เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนที่เกิด ปีชวด 5 ด้านพุทธศิลป์ เป็นสถานที่ประดิษฐานของพระทักษิณโมลีธาตุ

คำสำคัญ : เชิงวิเคราะห์. ตำนานพระธาตุจอมทอง

Abstract

This research article has 3 objectives: 1. The history and development of the legend of Phra That in Lanna literature. It is found that most villagers have read books related to the legend of Phra Borommathat Jomthong. heard and listened to legends from parents. grandparents. ancestors or from listening to sermons at Wat Phra That Si Chom Thong. that made the history or the knowledge about the legend of this Phra That has been transmitted and cultivated until being part of the way of life of the Chom Thong people. The legend of Phra That Chom Thong Lanna found that the legend of Phra Takkhinmoli That Chao consisted of verses 1-9. that is. Doi Chom Thong had the appearance of a high mountain from other plains. At the top of this mountain in the Buddha's time there was a city named “Angkarattha City” The ruler of that city was named Phraya Angkrattha. The Buddha. knowing with his intellect. came to the city of Angkarattha. He preached the Dhamma and prophesied that "When we reach Nirvana. our right head will be enshrined at this Doi Chom Thong" and then returned. Analyzing the legend of Phra That Chom Thong Lanna. it was found that 1 historical aspect indicates the creation of Phra That Chom Thong or Phra That Chao Si Chom Thong 2 maintenance of the relics. dedication of things. land and human labor. including the construction of the stupa; 3 language aspects: this literature have been uttered or composed in Pali. lanna. and Thai; 4 way of life aspects: it is the relics for the year of birth of people who were born in the year of Rat; 5 Buddhist art: it is the place where Phra Thakkhin Moly That is enshrined.

Keywords: AN ANALYTICAL. PHRA THAT CHOM THONG LANNA LEGEND

บทนำ

พระธาตุเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและความหมายที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา โดยในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญคือพระไตรปิฎกและอรรถกถาก็ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในเรื่องราวอันเกี่ยวข้องกับพระธาตุไว้ในหลากหลายที่ที่หลากหลายแห่ง ทั้งในเรื่องราวบริบทของพระธาตุที่มีมาในยุคสมัยต่าง ๆ ที่พระพุทธศาสนาได้อุบัติและดำรงอยู่ เรื่องราวความเป็นมาแห่งพระธาตุของพระโคตมพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าของเราองค์ปัจจุบันในภัทรกับนี้อันเป็นที่มาแห่งธรรมเนียมประเพณีหรือคตินิยมในการบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้าหรือพระบรมสารีริกธาตุตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน เรื่องราววิธีการบูชาและอานิสงส์แห่งการบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์สาวกทั้งหลาย เป็นต้น จึงเห็นว่าเรื่องราวของพระธาตุนั้นย่อมมีบทบาทและความสำคัญเป็นอย่างยิ่งประการหนึ่งในการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เพราะเหตุแห่งการบูชาพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุของพระพุทธเจ้านี้ก็ถือเป็นพุทธานุญาตประการหนึ่งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ก่อนเสด็จปรินิพพานว่า หากบุคคลใดบูชาพระสกุ๊ป (ที่บรรจุพระธาตุ) ของพระองค์ด้วยจิตเลื่อมใสแล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และเพื่อความสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาล (ที.ม. (ไทย) 10/205/152) หรือจะเป็นหนทางในการนำไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ด้วย (ที.ม. (ไทย) 10/206/153) หรือในบางแห่งท่านก็ยังกล่าวถึงความสำคัญของการบูชาพระธาตุนี้น่าจะเป็นเหตุปัจจัยทำให้บุคคลผู้บูชานั้นได้สามารถบรรลุถึงซึ่งมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติหรือแม้แต่นิพพานสมบัติได้เลยทีเดียว เพราะเหตุแห่งการบูชาที่ถูกต้องแล้วโดยเฉพาอย่างยิ่งการบูชาบุคคลที่ควรบูชาที่มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นนี้พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสว่าเป็นอุดมมงคลอันสูงสุด (ขุ.ขุ.(ไทย) 25/3/7.) ประการหนึ่งที่บุคคลพึงกระทำเพื่อหวังซึ่งความสุขความเจริญ

ปัจจุบันนี้พุทธศาสนิกชนนิยมกราบไหว้บูชาพระบรมสารีริกธาตุกันเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่บรรดาชาวพุทธได้เดินทางไปกราบไหว้พระธาตุเจดีย์อันเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทั้งในช่วงเทศกาลอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหรือเทศกาลประเพณีอันเกี่ยวข้องกับพระธาตุเจดีย์นั้น ๆ หรือแม้แต่ในช่วงเวลาอื่นนอกเหนือจากความพิเศษดังกล่าว พุทธศาสนิกชนก็ยังได้เดินทางไปกราบไหว้สักการบูชาพระบรมสารีริกธาตุตามสถานที่ต่าง ๆ อย่างเป็นปกติวิสัย ปรากฏการณ์เช่นนี้อาจจะเนื่องมาจากมีความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุนี้นั้นเป็นสิ่งที่เป็นตัวแทนอันเป็นรูปธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ฝากไว้ให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้ที่ยังเคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธองค์และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่กราบไหว้บูชา ดังพุทธดำรัสที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น คติความเชื่อเรื่องการบูชาพระบรมสารีริกธาตุนี้นับว่าเป็นที่นิยมกัน

มากในสังคมไทยยุคปัจจุบัน หนึ่งในนั้นคือความเชื่อเรื่องการไหว้พระธาตุประจำปีเกิดอันเป็นวัฒนธรรมการบูชาพระบรมสารีริกธาตุของชาวล้านนา ซึ่งบอกเล่ากันว่ามีมาแต่โบราณ โดยกำหนดหมายเอาพระธาตุเจดีย์ต่าง ๆ ที่กระจายอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ในล้านนา ล้านช้างและพม่า โดยมีการนำเอารูปสัตว์มาเป็นสัญลักษณ์ประจำปีรอบนักษัตร (วัชชัย องค์วุฒิเวทย์ และวิไลรัตน์ ยंत्रอด. 2547 : 12) เช่น คนเกิดปีขวด พระธาตุประจำปีเกิดคือพระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ปีฉลู คือ พระธาตุลำปางหลวง จ. ลำปาง ปีชวด คือ พระธาตุช่อแฮ จ. แพร่ เป็นต้น โดยคติการบูชาพระธาตุปีเกิด หรือ ชุธาตุ (ล้านนาเขียนว่า จัฑาตุ) เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของสังคมชาวล้านนามาเนิ่นนาน โบราณจารย์กำหนดให้ผู้ที่เกิดในปีหนึ่ง ๆ มีพระธาตุองค์สำคัญแห่งต่าง ๆ เป็นพระธาตุประจำปีของตนแต่ละบุคคลเพื่อกระทำการบูชา โดยเชื่ออย่างน้อยเพียงครั้งหนึ่งในชีวิตของเราจะต้องหาโอกาสที่จะได้ไปนมัสการบูชาพระธาตุเพื่อความเป็นสิริมงคลสูงสุด (เจียรนัย อักษรดิษฐ์. 2546 : 3)

พระธาตุศรีจอมทองถือเป็นพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ โดยโบราณจารย์ได้กำหนดให้เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนที่เกิดปีขวดหรือปีไฉ่ของชาวล้านนา ซึ่งประชาชนทั่วไปอาจจะนึกถึงพระบรมสารีริกธาตุแห่งนี้ผ่านสิ่งก่อสร้างที่เรียกว่าพระสถูปเจดีย์หรือพระธาตุเจดีย์เป็นสำคัญ แต่แท้ที่จริงแล้วพระบรมสารีริกธาตุวัดพระธาตุศรีจอมทองที่ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวจอมทองและดินแดนล้านนามาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น กลับมิได้บรรจุไว้ในพระสถูปเจดีย์อย่างที่บุคคลทั่วไปคิดหรือพบเห็นผ่านรูปแบบของพระธาตุเจดีย์เหมือนในสถานที่ต่าง ๆ ที่จะต้องบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระสถูปเจดีย์กันตามปกติ แต่กลับประดิษฐานอยู่ในมณฑปปราสาทภายในพระวิหารแห่งวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร โดยในตำนานพระบรมธาตุจอมทองซึ่งเป็นตำนานกำกับและบันทึกเรื่องราวของพระบรมสารีริกธาตุเจ้าจอมทองได้กล่าวว่า พระบรมสารีริกธาตุแห่งวัดพระธาตุศรีจอมทองนี้ เป็นพระทักษิณโมลีธาตุของพระพุทธเจ้าหรือพระบรมสารีริกธาตุส่วนพระเศียรเบื้องขวา โดยมีความพิเศษคือเป็นพระบรมสารีริกธาตุที่มีได้ฝังอยู่ใต้ดินแต่ประดิษฐานอยู่ในโกศทองคำ ณ มณฑปปราสาทภายในพระวิหารของวัด และเนื่องจากการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุแห่งนี้มิได้เป็นการถาวรเหมือนกับการประดิษฐานในถ้ำอื่น ๆ คือสามารถอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุออกมาให้ประชาชนสักการบูชาอย่างใกล้ชิดได้ จึงทำให้เกิดเป็นประเพณีการสงฆ์พระบรมสารีริกธาตุขึ้น โดยจะมีการจัดงานสมโภชพระบรมสารีริกธาตุเป็นประจำทุก ๆ ปี ในช่วงวันเข้าและออกพรรษาปีละสองครั้ง โดยในช่วงเวลาออกพรรษา คือตั้งแต่วันเพ็ญเดือน 3 (เดือน 5 เหนือ) ไปจนถึงวันเพ็ญเดือน 7 (เดือน 9 เหนือ) รวมเป็นเวลา 4 เดือนนั้น ก็จะมีการจัดให้

มีการสงฆ์น้ำพระบรมสารีริกธาตุอีกทุก ๆ วันพระเดือนดับและเดือนเพ็ญ (แรมและขึ้น 15 ค่ำ) อันนับเป็น ศาสนพิธีประจำของวัดที่สามารถสร้างความศรัทธาให้แก่ประชาชนทั้งใกล้และไกลในการเดินทางมาสักการบูชาและมาร่วมประเพณีสงฆ์น้ำพระบรมสารีริกธาตุเจ้าจอมทอง ณ วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารแห่งนี้ (พระติสสเถระ. แปลโดย ปรีชา ปริยะะ. 2507 : 10-12) และโดยเฉพาะชาวล้านนาทุกหมู่เหล่าทั้งในอดีตและปัจจุบันต่างก็ให้ความนับถือพระบรมสารีริกธาตุเจ้าจอมทองนี้ว่าเป็นศูนย์รวมความเลื่อมใสในทางพระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนา ดังที่มักจะพบในงานบันทึกทางประวัติศาสตร์ล้านนาว่า กษัตริย์ผู้ครองนครเชียงใหม่เกือบทุกพระองค์จะทรงทำนุบำรุงและบูรณปฏิสังขรณ์พระบรมสารีริกธาตุเจ้าจอมทองและวัดพระธาตุศรีจอมทองนี้มาโดยตลอด (เจียรนัย อักษรดิษฐ์ : 7)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาถึงประวัติ ความเป็นมา และพัฒนาการของวรรณกรรมตำนานพระธาตุในล้านนา เพื่อทำให้เกิดภาพรวมที่ชัดเจนและสามารถอธิบายเชื่อมโยงกับการศึกษาในประเด็นด้านเนื้อหาสาระของตำนานพระธาตุจอมทองล้านนา วิเคราะห์ตำนานพระธาตุจอมทองให้เกิดความสมจริงในปัจจุบัน ในแง่มุมด้านชาดุดวงค์พระธาตุ ด้านภาษา และด้านวิถีชีวิตที่ก่อให้เกิดอานิสงคิในสร้างและการบูชาการเคารพสักการะองค์พระบรมธาตุมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของวรรณกรรมตำนานพระธาตุในล้านนา
2. เพื่อศึกษาด้านพระธาตุจอมทองล้านนา
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ตำนานพระธาตุจอมทองล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขอบเขตในการศึกษาที่เกี่ยวกับองค์พระบรมพระธาตุจอมทอง ซึ่งมีขั้นตอนในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 และหนังสือตำนานพระบรมธาตุจอมทอง
2. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากคัมภีร์อรรถกถา หนังสือหรืองานวิจัยต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

3. ศึกษาข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) พระภิกษุสงฆ์วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ผู้นำชุมชนและประชาชนในบริเวณพื้นที่ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา

4. นำข้อมูลทั้งหมดในช่วงต้นที่ได้มาทำการอภิปราย ประมวลผล เรียบเรียงและสรุปผล เพื่อเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการทราบต่อไป

ผลการวิจัย

1. ประวัติและพัฒนากิจการของวรรณกรรมตำนานพระธาตุในล้านนา พบว่า พัฒนากิจการตำนานพระบรมธาตุจอมทองอันเป็นตำนานที่บันทึกเรื่องราวความเป็นมาของพระบรมสารีริกธาตุคู่บ้านคู่มืองของพวกตนนี้กันอย่างแนบแน่น โดยชาวบ้านส่วนมากมักจะได้อ่านหนังสืออันเกี่ยวกับตำนานพระบรมธาตุจอมทองมาแล้วทั้งสิ้น หรือบางคนแม้จะไม่ได้เคยศึกษาหรืออ่านประวัติเรื่องราวจากตำนานพระบรมธาตุจอมทองมาก่อนโดยตรง แต่ก็ต้องเคยได้ยินได้ฟังเรื่องราวในตำนานมาจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายบรรพบุรุษหรือได้ยินได้ฟังมาจากการฟังเทศน์ฟังธรรมที่วัดพระธาตุศรีจอมทองในโอกาสสำคัญต่าง ๆ อยู่เสมอ จนทำให้ประวัติหรือเรื่องราวความรู้ันเกี่ยวกับตำนานพระทักษิณโมลีธาตุนี้เป็นเรื่องที่ถูกลำเลียงทอดลูกฝั่งจนเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวจอมทอง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องราวข้อมูลที่ชาวจอมทองจำเป็นต้องรับรู้ไปโดยปริยาย จึงทำให้เรื่องราวในตำนานพระบรมธาตุจอมทองได้มีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวจอมทองในหลาย ๆ เรื่อง เช่น บันทึกในตำนานที่กล่าวถึงการเสด็จมาสู่ดอยจอมทองของพระเจ้าอโศกมหาราชพร้อมทั้งเสนาอำมาตย์และราชบริพารตามพุทธพยากรณ์ โดยตำนานกล่าวว่าพระเจ้าอโศกได้รับสั่งให้ขุดคุ้ยเป็นอุโมงค์ใต้พื้นดอยศรีจอมทองแล้วทรงให้สร้างสถูปทองคำอยู่ในคูหาอุโมงค์ที่รับสั่งให้ขุดไว้ โดยพระองค์ได้ทำการอัญเชิญพระทักษิณโมลีธาตุ พร้อมทั้งพระบรมธาตุส่วนพระรากขวัญและพระบรมธาตุย่อยอีก 5 องค์เท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาด รวมพระธาตุทั้งหมดเป็น 7 องค์ บรรจุเข้าอยู่ในโกศแก้ววชิระ(โกศเพชร) แล้วจึงได้อัญเชิญโกศแก้ววชิระนั้นเข้าประดิษฐานไว้ในพระสถูปทองคำ... โดยจากบันทึกดังกล่าวจึงทำให้ชาวจอมทองในสมัยก่อนมีความเชื่อว่าถ้าคูหาที่พระเจ้าอโศกได้รับสั่งให้ขุดเป็นอุโมงค์และได้เคยเป็นที่ประดิษฐานของพระทักษิณโมลีธาตุรวมถึงพระธาตุในส่วนอื่น ๆ รวมถึงพระสถูป พระพุทธรูปและเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ในสมัยนั้น จะต้องอยู่ใต้พื้นดินแห่งดอยศรีจอมทองนี้ดังที่กล่าวไว้ในตำนานโดยชาวจอมทองมีความเชื่อว่าถ้าคูหาดังกล่าวนี้น่าจะอยู่บริเวณด้านล่างของพระวิหารหลวงแห่งวัด

พระธาตุศรีจอมทองวรวิหารอันเป็นสถานที่ประดิษฐานพระทักษิณโมลีธาตุในปัจจุบัน (พระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังโล). 2557) เนื่องจากว่าในสมัยอดีต (ประมาณก่อน พ.ศ. 2500) ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันก็ได้เล่าว่าในสมัยนั้นยังมีร่องรอยหลักฐานในลักษณะของปากอุโมงค์ที่ปรากฏอยู่บริเวณด้านล่างทางขึ้นพระวิหารทางด้านทิศตะวันออก(ทิศเดียวกับที่พระประธานในพระวิหารหันหน้าไป) ซึ่งร่องรอยของปากอุโมงค์ดังกล่าวนี้จะมีมาตั้งแต่สมัยใดก็ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด แต่จากการบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ พระเถระภายในวัดรวมถึงชาวจอมทองนั้นก็กล่าวว่าร่องรอยของปากอุโมงค์ดังกล่าวนี้ได้มีมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตาทวดของตนมานานแล้ว โดยชาวจอมทองเชื่อว่าปากทางหรือช่องอุโมงค์ดังกล่าวนี้จะเป็นทางเข้าไปสู่คูหาอุโมงค์ที่พระเจ้าอโศกได้ทรงรับสั่งให้ขุดตั้งที่บนทิวไผ่ในตำนาน แต่จนปัจจุบันก็ยังไม่มีความชัดเจนถึงการมีอยู่ของถ้ำคูหาว่ามียูอยู่จริงหรือไม่ เพียงแต่เป็นการสันนิษฐานหรือเป็นความเชื่อของพระเถระพระภิกษุในวัดพระธาตุศรีจอมทอง รวมถึงชาวบ้านทั่วไปที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเท่านั้น ว่าภายใต้พระวิหารหลวงแห่งนี้จะมีถ้ำอุโมงค์อยู่ตามข้อความที่ได้กล่าวไว้ในตำนานพระบรมธาตุจอมทอง

2. ตำนานพระธาตุจอมทองล้านนา ตำนานพระทักษิณโมลีธาตุเจ้า ประกอบด้วย ปริจเฉทที่ 1 -9 กล่าวคือ ดอยจอมทอง มีสถานเป็นภูเขาดินสูงจากระดับพื้นที่ราบอันยอดดอยลูกนี้ในสมัยพุทธกาล มีเมืองๆ หนึ่งชื่อว่า “เมืองอังครัฏฐะ” เจ้าผู้ครองเมืองนั้นชื่อว่า พระยาอังครัฏฐะ พระยาอังครัฏฐะ ได้ทราบข่าวจากพ่อค้าที่มาจากอินเดียว่า “บัดนี้พระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้นแล้ว ในโลกนี้” เวลาที่ประทับอยู่เมืองราชคฤห์ ในประเทศอินเดีย จึงอธิษฐานขอให้พระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรด พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพระญาณแล้วจึงเสด็จมาสู่เมืองอังครัฏฐะ ทรงแสดงธรรมและทรงพยากรณ์ ไว้ว่า “เมื่อเรตถาคตนิพพานแล้วธาตุพระเศียรเบื้องขวาของเราจักมาประดิษฐานอยู่ ณ ดอยจอมทองแห่งนี้” แล้วเสด็จกลับ ส่วนพระยาอังครัฏฐะทรงสดับพระดำรัสที่ตรัสพยากรณ์นั้นแล้ว ได้ทรงรับสั่งให้สร้างสถูปไว้บนยอดดอยจอมทองด้วยหวังจะให้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุตามที่ทรงพยากรณ์ไว้ กาลล่วงมาถึงรัชสมัยแห่งพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย พระองค์ได้เสด็จสู่ดอยจอมทอง ได้ขุดคูหาเปิดอุโมงค์ ได้พื้นดอยจอมทองแล้วทรงรับสั่งให้สร้างพระสถูปไว้ในคูหา นี้ ทรงอัญเชิญพระบรมธาตุที่อยู่ในสถูปที่พระยาอังครัฏฐะ รับสั่งให้สร้างไว้บนยอดดอยนั้น เข้าไปประดิษฐานในสถูปที่สร้างใหม่ในคูหาได้พื้นดอยจอมทองแล้ว รับสั่งให้เอาก้อนหินปิดปากถ้ำคูหาไว้ ทรงอธิษฐานไว้ว่า “ต่อไปข้างหน้า ถ้าพระเจ้าแผ่นดินและศรัทธาประชาชน มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ขอให้พระบรมธาตุเจ้าเสด็จออกมาปรากฏแก่ฝูงชนให้ได้กราบไหว้สักการบูชา”

3.วิเคราะห์ตำนานพระธาตุจอมทองล้านนา พบว่า 1 ด้านประวัติศาสตร์ จากประวัติศาสตร์ด้านตำนานพระทักษิณโมลีธาตุเจ้า ระบุถึงการสร้างพระธาตุจอมทอง หรือพระธาตุเจ้าศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับทั้งสถานที่และบุคคลทางพระพุทธศาสนา 2 ด้านชาวดูแลองค์พระธาตุ การกลัปนาหรือการถวายข้าบำรุงพระบรมธาตุ นับเป็นรูปแบบหนึ่งของการอุปถัมภ์ในทางพระพุทธศาสนา ศาสนา ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการอุทิศสิ่งของ ที่ดิน และแรงงานคนให้กับสถาบันทางศาสนาทั้งการสร้างสถูป 3 ด้านภาษา ตามตำนานการสร้างพระธาตุศรีจอมทองนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่สำคัญและได้ถูกรจนาหรือแต่งขึ้นในยุคทองทางพระพุทธศาสนา 4 ด้านวิถีชีวิตพระบรมสารีริกธาตุเจ้าจอมทองนี้ว่าเป็นศูนย์รวมความเลื่อมใสในทางพระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนาพระธาตุศรีจอมทองถือเป็นพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ โดยโบราณจารย์ ได้กำหนดให้เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนที่เกิด ปีชวด (หนู) หรือปีไฉ่ของล้านนา 5 ด้านพุทธศิลป์ พระธาตุศรีจอมทอง เป็นสถานที่ประดิษฐานของพระทักษิณโมลีธาตุ หมายถึงพระบรมสารีริกธาตุส่วนที่เป็น พระเศียรเบื้องขวาของ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีฐานประมาณ เมล็ดพุทรา ฐานกลมเกลี้ยง สีขาวนวลเหมือน ดอกบวบ หรือ สีคล้ายดอกพิกุลแห้ง

อภิปรายผลการวิจัย

ประวัติและการพัฒนาการของวรรณกรรมตำนานพระธาตุในล้านนาเป็นตำนานที่บันทึกเรื่องราวความเป็นมาของพระบรมสารีริกธาตุคู่บ้านคู่เมือง โดยชาวบ้านส่วนมากมักจะได้อ่านหนังสืออันเกี่ยวกับตำนานพระบรมธาตุจอมทองมาแล้วทั้งสิ้นสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสมชาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย” จากการวิจัยภาคเอกสาร ได้ผลสรุปว่า พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยมีความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุอย่างสูงยิ่ง นอกจากนั้นยังเชื่อมั่นในอานุภาพของพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในพระสถูปเจดีย์ และพบว่าผู้มีพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชาจะมีความสุขความเจริญในชีวิต ดังนั้นพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จึงพยายามประพฤติปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ เพราะเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งแทนองค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนการวิจัยภาคสนาม ได้ผลสรุปว่า พื้นฐานความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากความเชื่อเดิมที่สืบทอดกันมาและส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ เคยเห็นแต่

ไม่รู้จักบทสวดอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ และมีความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นวัตถุพิเศษสามารถแสดงปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติได้”

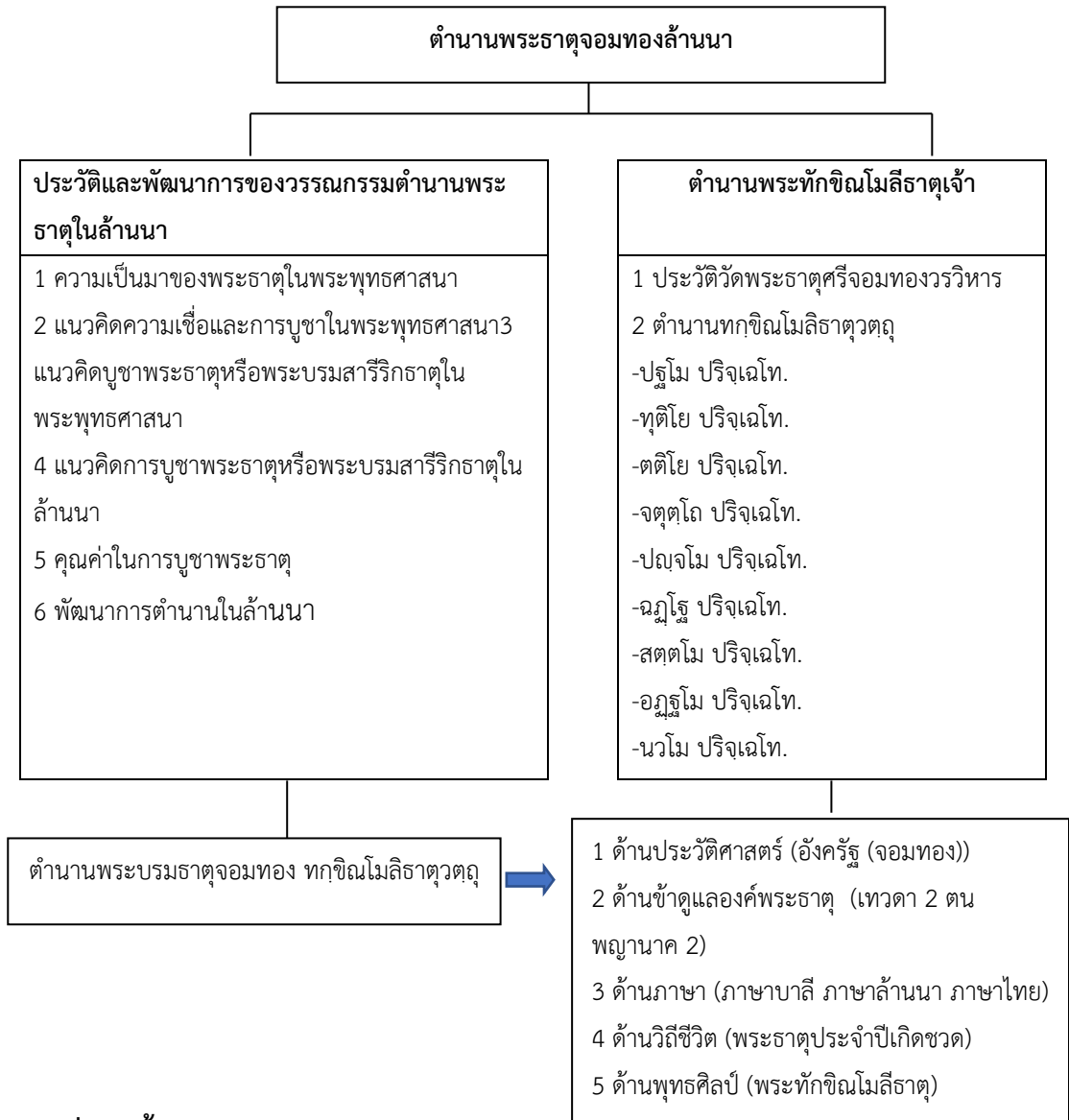
ตำนานพระธาตุจอมทองล้านนา พบว่า ตำนานพระทักษิณโมลีธาตุเจ้า ประกอบด้วย ปริจเฉทที่ 1 -9 กล่าวคือ ดอยจอมทอง มีฐานเป็นภูเขาดินสูงจากระดับพื้นที่ราบอันยอดดอยลูกนี้ในสมัยพุทธกาล มีเมืองๆ หนึ่งชื่อว่า “เมืองอังครฐฐะ” สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปธานชัย วายุโชติ ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา พบว่า “ในล้านนาคำว่า พระธาตุ นี้ชาวบ้านทั่วไปจะรับรู้และเข้าใจกันในความหมายของพระสถูปเจดีย์ที่บรรจุพระอัฐิหรือพระธาตุของพระพุทธเจ้า หรือในความหมายแห่งสถาปัตยกรรมที่เรียกว่าพระธาตุเจดีย์เป็นสำคัญ โดยการบูชาพระธาตุของชาวล้านนา คาดว่าได้รับอิทธิพลมาจากการรับเอาพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนบ้านเมืองนี้ เหมือนดังในสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตเข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาในดินแดนประเทศไทยที่เชื่อว่าการสร้างพระธาตุเจดีย์ประดิษฐานไว้ในบ้านเมืองต่างๆ เพื่อให้ศาสนิกชนได้มีสิ่งเคารพสักการบูชาในฐานะเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา จากการศึกษาถึงความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนาพบว่า ชาวพุทธในพื้นที่ต่าง ๆ มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระธาตุในพื้นที่ของตนเป็นอย่างมาก โดยเป็นความเลื่อมใสศรัทธาในฐานะแห่งความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองที่ปู่ตาอายุบรรพบุรุษได้เคารพบูชาสืบมาประการหนึ่ง และในฐานะแห่งความเป็นพระอัฐิของพระพุทธเจ้าประการหนึ่ง โดยพระธาตุนี้ถือเป็นวัตถุบูชาที่มีบทบาทและมีความสำคัญต่อประชาชนในชุมชนเป็นอย่างมากตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งในส่วนของการเป็นสัญลักษณ์และเป็นเครื่องสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นกุศโลบาย ในการปฏิบัติธรรม เป็นเครื่องมือขัดเกลาทางสังคม เป็นเครื่องเสริมสร้างบารมีแห่งธรรมราชา รวมถึงเป็นสิ่งที่ช่วยสืบทอดอายุแห่งพระพุทธศาสนาได้ด้วยประการหนึ่ง”

วิเคราะห์ตำนานพระธาตุจอมทองล้านนา คือ 1 ด้านประวัติศาสตร์ ระบุถึงการสร้างพระธาตุจอมทอง หรือพระธาตุเจ้าศรีจอมทอง 2 ด้านชาดูล่องคำพระธาตุ การอุทิศสิ่งของ ที่ดิน และแรงงานคนทั้งการสร้างสถูป 3 ด้านภาษา เป็นวรรณกรรมที่สำคัญและได้ถูกจารึกหรือแต่งขึ้นในยุคทองทางพระพุทธศาสนา 4 ด้านวิถีชีวิต เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนที่เกิด ปีชวด 5 ด้านพุทธศิลป์ เป็นสถานที่ประดิษฐานของพระทักษิณโมลีธาตุ สอดคล้องกับงานวิจัยของนายโสภณ จาเลิศได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาเกี่ยวกับรอยพระพุทธบาทของชาวพุทธล้านนา พบว่า “สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธบาทของชาวพุทธล้านนานั้นมีความเชื่อแบ่งเป็นสอง

กลุ่มสอดคล้องกับข้างต้น แต่การบูชารอยพระพุทธรูปนั้นชาวพุทธล้านนาเชื่อว่า ต้องคำนึงถึงความสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ กล่าวคือชำระร่างกายให้สะอาดและรักษาศีล 5 หรือศีล 8 ให้บริสุทธิ์ก่อนบูชารอยพระพุทธรูป นอกจากนี้ต้องถอดหมวก ถอดรองเท้า สุภาพสตรีห้ามเข้าในที่ต้องห้าม การบูชาโดยปกติจะบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนและปิดทอง แต่การบูชาประจำปีนั้น จะใช้น้ำมันส้มป่อย บางแห่งจะใช้น้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หรือน้ำสรงพระราชทานในการสรงน้ำพระพุทธรูปประจำปี สำหรับผู้เป็นประธานในพิธี ประชาชนทั่วไปใช้น้ำมันส้มป่อยธรรมดา ไม่เคยขานหมาก ขากเสลด ถ่มน้ำลาย บริเวณรอยพระพุทธรูป พึงให้ความเคารพยำเกรงด้วยกาย วาจา ใจ ชาวพุทธล้านนาใช้น้ำส้มป่อยในการสรงน้ำรอยพระพุทธรูปเพราะชาวล้านนาเชื่อว่าส้มป่อยเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ที่ขจัดสิ่งชั่วร้ายออกไปจากชีวิต เพราะคำว่า “ป่อย” หมายถึง ปลดปล่อยสิ่งจัญไร อับมงคลออกไป สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ของการบูชารอยพระพุทธรูปในช่วงเวลาที่มีชีวิตอยู่ ชาวพุทธล้านนาเชื่อว่าจะทำให้ตนเองและครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัย แคล้วคลาดจากอันตราย มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และฝนตกต้องตามฤดูกาล นับว่าเป็นความเชื่ออันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษของไทยล้านนาได้ปลูกฝังและถ่ายทอดมายังอนุชนรุ่นหลังอย่างมีนัยยะสำคัญ”

องค์ความรู้ใหม่

พระบรมสารีริกธาตุเจ้าจอมทองนี้ว่าเป็นศูนย์รวมความเลื่อมใสในทางพระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนา ดังที่มักจะพบในงานบันทึกทางประวัติศาสตร์ล้านนาว่า กษัตริย์ผู้ครองนครเชียงใหม่เกือบทุกพระองค์จะทรงทำนุบำรุงและบูรณปฏิสังขรณ์พระบรมสารีริกธาตุเจ้าจอมทองและวัดพระธาตุศรีจอมทองนี้มาโดยตลอด

สรุป และข้อเสนอแนะ

วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารนี้มีพระธาตุเจดีย์ซึ่งถือว่าเป็น 1 ใน 12 พระธาตุเจดีย์ประจำปีเกิดตามคติความเชื่อที่มีมาแต่โบราณของชาวพุทธล้านนาและได้สืบถือจนเป็นที่นิยมแพร่หลายกันอย่างกว้างขวางในสังคมไทยปัจจุบัน ในตำนานพระบรมธาตุจอมทองและตำนานต่าง ๆ ในล้านนากล่าวว่า พระบรมสารีริกธาตุแห่งวัดพระธาตุศรีจอมทองนี้ เป็นพระทักษิณโมลีธาตุของพระพุทธเจ้าหรือพระบรมธาตุส่วนพระเศียรเบื้องขวา ตำนานพระธาตุจอมทองล้านนา 1 ด้านประวัติศาสตร์ จากประวัติศาสตร์ด้านตำนานพระทักษิณโมลีธาตุเจ้า ระบุถึงการสร้างพระธาตุ

จอมทอง หรือพระธาตุเจ้าศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับทั้งสถานที่และบุคคล ทางพระพุทธศาสนา 2 ด้านข้าวตอกและองค์พระธาตุ การกลั่นนาหรือการถวายเป็นบูชาพระบรมธาตุ นับเป็นรูปแบบหนึ่งของการอุปถัมภ์ในทางพระพุทธศาสนาที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการอุทิศสิ่งของ ที่ดินและแรงงานคนให้กับสถาบันทางศาสนาทั้งการสร้างสถูป 3 ด้านภาษา ตามตำนานการสร้างพระธาตุศรีจอมทองนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่สำคัญและได้ถูกรจนาหรือแต่งขึ้นในยุคทองทางพระพุทธศาสนา 4 ด้านวิถีชีวิต พระบรมสารีริกธาตุเจ้าจอมทองนี้ว่าเป็นศูนย์รวมความเลื่อมใสในทางพระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนาพระธาตุศรีจอมทองถือเป็นพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ โดย โบราณจารย์ ได้กำหนดให้เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนที่เกิด ปีชวด (หนู) หรือปีไฉ้ของล้านนา 5 ด้านพุทธศิลป์ พระธาตุศรีจอมทอง เป็นสถานที่ประดิษฐานของพระทักษิณโมลีธาตุ หมายถึงพระบรมสารีริกธาตุส่วนที่เป็น พระเศียรเบื้องขวาของ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีสัณฐานประมาณ เมล็ดพุทรา สัณฐานกลมเกลี้ยง สีขาวนวลเหมือน ดอกบวบ หรือ สีคล้ายดอกพิกุลแห่ง พระธาตุประจำปีเกิดของคนที่เกิด ปีชวด 5 ด้านพุทธศิลป์ เป็นสถานที่ประดิษฐานของพระทักษิณโมลีธาตุ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ ๑) เป็นการสะท้อนให้ชาวพุทธและบุคคลทั่วไปได้เห็นว่าพระธาตุจอมทองล้านนา เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธ ๒) การแสดงความเคารพต่อพระธาตุจอมทองล้านนา เป็นการสะท้อนและยืนยันถึงความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของชาวพุทธล้านนาทั้งปวงที่มีต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๓) เป็นการสะท้อนให้เห็นและเข้าใจถึงประเพณีวัฒนธรรมและรูปแบบวิถีชีวิตของชาวพุทธล้านนาที่มีความเชื่อความศรัทธาต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และต่อพระพุทธศาสนาที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจ ๔) เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของการปฏิบัติต่อพระธาตุจอมทองล้านนา ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การแสดงความเคารพในพระธาตุล้านนาถือเป็นอุดมมงคลอย่างยิ่งต่อชีวิต

References

มหาวิทยาลัยศิลปากร (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธวัชชัย องค์กรวิเวทย์ และวิไลรัตน์ ยंत्रอด. ไหว้พระธาตุเจดีย์ตามปีเกิด. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. 2547.

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 9 เรื่อง “พุทธวิธี และวิถีครูบา กับการแก้ปัญหาวิกฤติโลก”

(The Buddhist and Kruba Methods to Solve the World Crisis) วันที่ 25 มีนาคม 2566

เจียรชาย อักษรดิษฐ์. (2546). พระธาตุศรีจอมทอง พระธาตุปีเกิดของปีชวด. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์.

พระติสสเถระ. แปลโดย ปรีชา ปริยะ. (2507).ตำนานพระบรมธาตุจอมทอง. พิมพ์ครั้งที่ 11. เชียงใหม่ : วัดพระธาตุศรีจอมทอง.

พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง). (2546). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมคโล). (2557). เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร. พระธรรมเทศนาเนื่องในโอกาสการประกอบพิธีกรรมการสงฆ์พระทักษิณโมลีธาตุ (กรณีพิเศษแก่ฯพณฯ นายพลเอก สุวรรณรัฐ องคมนตรี). 12 พฤศจิกายน.

โสภณ จาเลิศ. (2559). “การวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปของชาวพุทธล้านนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปธานชัย วายุโชติ. (2559). “การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.